

SZEMLE

Botka Ferenc: Magyar szocialista irodalom oroszul. 1921—1945. Bibliográfia. — Венгерская социалистическая литература на русском языке. 1921—1945. Библиографический обзор. Вр. 1973. МТА Könyvtára, Petőfi Irodalmi Múzeum, XIII, 127 l. 10 t. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai. 68.)

BOTKA Ferenc munkája *hungarica bibliográfia*, amely a két háború közötti emigrációs magyar irodalom orosz nyelvű kiadványaira terjed ki. A szakbibliográfiában szereplő szocialista írók közül szinte mindenki szerepel, akinek művei — a szerző által megállapított legfontosabb forrásokban — orosz nyelven megjelentek. A bibliográfia egyszerre segíti könyvtáraink tudományos tájékoztató szolgálatát és irodalomtörténész kutatóink komparatista munkáját, nem is szólva a fontos dokumentumgyűjtemény során készített 1814 kocka mikrofilmnyagról, amely Magyarországon zömében hozzáférhetetlen forrásokat tár fel (legalábbis ez derül ki BOTKA Ferenc előszavából, X. 1.). A sok újdonság mellett természetesen felhasználja az összeállító a korábbi hasonló típusú szakbibliográfiákat is. (XII. 1.)

A könyv alakban megjelent művek és recenziók gondos számbavétele mellett kiterjedt a gyűjtés a napisajtó és a folyóiratirodalomra is. Igaz, hogy az utóbbi vonatkozásában csak viszonylagos teljességről lehet szó, mivel BOTKA csupán a *Látyeraternaja Gazeta* és a központi jelentőségű irodalmi folyóiratok gyűjtésére keríthetett sort, míg kisebb (talán kevésbé jelentős) forrásokat kénytelen volt mellőzni.

A gazdagnak mondható *hungarica* anyag rendszerezése jól áttekinthető módon egyesített kiadványtípusok szerint történt (tanulmányok, gyűjteményes kiadványok, egyes írók művei és a rájuk vonatkozó irodalom), másrészt a tanulmányok tartalmi

szempontja szerint (magyar irodalom, szovjet irodalom, világirodalom, irodalomelmélet-esztétika, színház és film, képzőművészet-építészet, publicisztika). Az adott részfejezetek alatt kronológiai és azon belül a cirillábécé sorrendjében követik egymást a címfelvételek. Minden önálló címfelvétel tételszámot kapott (összesen: 991), amely a névmutató alapján történő visszakeresést egy oldalon belül is rendkívül megkönnyíti.

BOTKA bibliográfiájának címléírása némi eltérést mutat a szokásos hazai gyakorlatól, tekintettel arra, hogy a feldolgozott anyag természetéhez igazodva a szovjet szabványt érvényesíti. (Ezen eltéréseket részletesen a bevezetéshez fűzött jegyzetekben találhatjuk meg, XIII. 1.) A művek könyvészeti leírását a hozzájuk csatlakozó, szakszerűen összeállított kritikai irodalom egészíti ki.

Illusztrációk is emelik a kiadvány színvonalát, mivel a feldolgozott *hungaricák* itt közölt cím- és borítólappjai újdonságok és nem csak a bibliográfusokat érdeklik. (Számíthat az illusztráció- és kiadástörténet, a könyvtártörténet, az irodalomtörténet, a nyomdatörténet szakembereinek figyelmére is.) Helyes volt a képmelléletek szövegében is feltüntetni a megfelelő tételszámokat, mert gyorsan eligazítja az érdeklődő olvasót: mi hova tartozik.

BOTKA Ferenc sok haszonnal forgatható bibliográfiája több tudományágat érdeklő, mondhatnánk izgalmasnak ígérkező, jelentős és valóban hiányzó területet választ ki, kiadványával ezúttal is fontos segédeszközt nyújt át a kutatásnak és a tájékoztatásnak. Üdvözölni lehet az MTA Könyvtárának — mint a sorozat gazdájának — azt az elhatározását, hogy az orosz nyelvű törzsanyag mellett a filológus alaposságú kísérő szövegeket két nyelven adta ki.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

Beschreibendes Verzeichnis der altdutschen Handschriften in ungarischen Bibliotheken Band II. Bearbeitet von András VÍZKELETY. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1973. — 324 l., 7 tábla

Az 1969-ben megjelent I. kötet után, amely az OSZK anyagát tartalmazza, most már a teljes hazai ónémet kéziratosa anyag feldolgozása kezünkben van e II. kötettel. Ez a kötet 5 budapesti (Akadémiai, Egyetemi, Orvostörténeti, Nemzeti Múzeum, Kegyesrendi) könyvtár mellett a jelentős vidéki — kivétel nélkül egyházi — gyűjtemények anyagát öleli fel: sorrendben a debreceni református, az egri főegyházmegyei, az esztergomi főszékesegyházi, a győri szemináriumi, a kalocsai főszékesegyházi, a pannonhalmi főapátsági, a pápai református, a pécsi és szombathelyi egyházmegyei könyvtár kézíratait. Végül kiemeltésképpen az I. kötethez, az OSZK egy új szerzeménye és két könyvkötésből kiadatott töredéke következik, majd néhány toldalék és helyreigazítás — ugyan csak az I. kötethez — zárja a sort. Így 15 könyvtár 88 kéziratáról kap részletes feltárást az érdeklődő. A könyvtárak — külön a budapestiek és külön a vidékiek — betűrendben követik egymást. Egy-egy gyűjtemény anyagának tárgyalását minden esetben az illető könyvtár történetének rövid ismertetése vezeti be. Ugyanitt az alapvető, legszükségesebb irodalomra való utalás is megtalálható. Nem mehetünk el itt szó nélkül a mellett a sajnálatos tény mellett, hogy a nagy egyházi könyvtárak anyagának alig akad újkeletű irodalma...

Az előszóban röviden ismerteti a szerző az anyag kiválasztásának lényegesebb szempontjait. A középkori kéziratok záró évűl az 1500-as századfordulót veszi. Későbbi kéziratot csak akkor tárgyal, ha írásképe és elrendezése kódex-jelleget mutat. Így kerül bemutatásra például egy pannonhalmi imakönyv 1514-ből vagy egy Kalocsán őrzött *Pilgerbuch* 1512-ből. Összesen 10 kézirat van, amely a XVI. századból származik. (Az anyag zöme egyébként a XV. század terméke: több mint 50 kódex származik ebből az évszázadból, 1500 körülnek jelez még további 8-at.) Nyelvi szempontból: tárgyalja a kéziratot, ha túlnyomó vagy nyelvés irodalomtörténeti szempontból jelentős része német nyelven íródott. Az Akadémiai és Egyetemi Könyvtár oklevélgyűjteményének német darabjait nem veszi számba, mert azokat levéltári szempontok szerint kell feldolgozni. De felveszi katalógusába az Akadémiai Könyvtár könyvkötésekből kiadatott német oklevéltöredékeit, hogy

— mint megjegyzi — valahoi hozzáférhetőek legyenek.

A szerző az I. kötetből már megismert alapossggal írja le a kódexeket. A tételszám alatt a kódexnek az illető gyűjteményben viselt jelzetét találjuk, majd kiemelt szedéssel a kódex egészére vagy jelentős részére jellemző címet. Ez alatt külön sorban hozza a kézirat korát, nyelv-járását, terjedelmét és méreteit. Ezek után külön pontban közli a kódex egészére vonatkozó irodalmat. A tartalmi leírásnál a több művet tartalmazó kéziratok egyes nagyobb egységei római sorszámot, a kisebb tartalmi csoportok arab sorszámot, ezen belül kisbetűs jelzést kapnak. A mutatók adatai mindig erre a beosztásra utalnak. A kéziratban nem szereplő szerzőnevek, címek szögletes zárójelbe kerülnek. Az Incipit és Explicit közlése is az első kötet gyakorlatát követi: eredeti helyesírással, betűhíven adja, a mutatókban azonban kissé normalizálva. Az egyes anyagrészekre vonatkozó irodalmat az illető rész elemzésénél közli. A közölt irodalom minden esetben a lehető legújabb.

A tartalmi feltárás után következnek a kódex anyagára, esetleges károsodására, a vízjelekre, az írásra, díszítésre, kötésre vonatkozó adatok. Szól a birtokosokról is, híven közölve mindig a possessor-bejegyzéseket.

Ami a kódexek tartalmi megoszlását illeti: legtöbb vallásos tárgyú írás. Mégpedig főleg vallásos traktátusok, kisebb számban legendák, szentbeszéddek. Ugyancsak nagy az imakönyvek száma, köztük szép számmal vannak hóraskönyv-jellegűek. Ez utóbbiakat a szerző *Tagzeiten*, *Officium* címmel hozza, legtöbbször aszerint, hogy az illető kódex milyen elnevezést ad a legjellemzőbb daraboknak, az imáóráknak. Úgy véljük azonban, hogy még egy-két általánosságban *Andachtsbuch*-nak címzett kézirat is besorolható lett volna a hóraskönyvek szorosabb körébe. A világi tárgyúak között főleg a különböző orvosi írások, gyógyszer- és receptkönyvek gyakorik. Találunk háztartási utasításokat, asztronómiai táblázatokat. Említésre méltó HARTLIEB *Alexander-könyve* (64), a kiadásból már ismert, Debrecenben őrzött *Witwenbuch* (46), és a selmeci *Stadt- und Bergrecht* a Nemzeti Múzeum Könyvtárából (42). Jól ismert anyag az *Erleuer Spiele* néven már a múlt században kiadott hat ónémet misztériumjáték az egri könyvtárból (52).

A kéziratok nyelvjárási megoszlása főbb vonalakban: a legtöbb, majdnem 50 a bajor-osztrák nyelvterületre utal, tíznél több a középnémet, néhány sváb, nürnbergi és alemann, egy-egy frank, westfalliai

és sziléziai. A mutatókban az I. kötethez viszonyítva az a változás, ill. újítás, hogy a receptek incipitjeiről nem készít regisztert, hanem a szakmutatóban részletesebben tagolja a recepteket és orvosi előírásokat. A hét táblaképen a tárgyalt kéziratok írását és főleg díszítéseit mutatja be.

VÍZKELETY alapos munkájáról a mű minden lapja képet ad, amint azt már az I. kötetben is volt alkalmunk megfigyelni. Azonban külön ki kell emelnünk azt az aprólékos türelmet és alaposítást, amellyel rendet teremt az imakönyvek, Andachtsbuch-ok szövevényes, burjánzó ima-áradataiban. Lapról lapra, sőt sorról sorra bogozza ki, fejt meg és regisztrálja a hosszabb-rövidebb szövegeket, hasonlóságokra, egyezésekre, kiadásokra utalva. Ugyanezt kell elmondanunk a receptek, orvosi előírások, háztartási utasítások labirintusainak feltárásáról is.

SZABÓ FLÓRIS

Mészáros István: A XII. századi esztergomi diákjegyzet. Bp. 1973. 71 l. 9 t. (Pedagógiai Múzeum 2.)

Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Mss III. 184. jelzetű, *Tractatus de Cantica Cantorum* néven ismert kódexe egy XII. századi diákjegyzet, amelyről a szerzőnek 1961-ben a *Könyvszemlé*ben jelent meg tanulmánya. Ebben a kódexet mind írástörténetileg, mind műfajttörténetileg feldolgozta. A *Pedagógiai Múzeum* 2. kötete a diákjegyzet szövegkiadása és fényképmásolata részletes tartalmi feldolgozással. A sorozatnak megfelelően, a kódex tartalmi vizsgálata elsődlegesen tananyag központú. Mivel az írás-és műfajttörténeti kutatás eredménye az 1961-es tanulmány alapján ismeretes, a szerző a tartalmi feldolgozásban erre nem tér ki.

A diákjegyzet a következő tananyag részeket tartalmazza: grammatica, prosodia, rhetorica, dictamen, computus. Ez az összeállítás és tartalma teljesen megfelel a középkori iskolai gyakorlatnak, amikor a magisterek maguk állították össze a tankönyvek anyagát, rendszerint több neves szerző munkája alapján, saját felfogásuk szerint, céljaiknak megfelelően csökkentve, bővítve, összevonva a tudnivalókat. Az így létrejött tananyagot tanulták meg a diákok, és ennek alapján készítették el a saját „tankönyvüket”. Esztergomban két ilyen iskolai jegyzet van: a *Szalkai-kódex*, amelyet SZALKAI László esztergomi érsek sárospataki diák korában másolt és a *Tractatus de Cantica Cantorum* néven ismert kézirat. Mindkét kódex értékes for-

rása középkori iskolatörténetünknek. Tartalmi feldolgozásukkal nemcsak a pedagógia-, hanem művelődéstörténetünk is jelentős eredményekkel gyarapodott.

A XII. századi diákjegyzet paleográfiai vizsgálata az írásbeliség felülulásának korára mutat a kétféle írástípus, a cursiva textualis és az ún. dictamen írás alkalmazásával. Ezt megerősíti a kéziratban olvasható dictamen jegyzet szövege is, amely illusztrálja, hogy a középkori iskola diákjai oktatásában mennyire a gyakorlati követelményeket tartotta szem előtt. Az elsajátításra szánt dictamen ars-a, a retorikai készséget kialakító retorikai tanulmányok, a computusban való jártasság a nemrég szervezett, ill. újjászervezett királyi és főpapi udvarok, káptalanok írásbeli igényeinek kielégítésére tette alkalmassá a diákokat, akik a szövegértelmezés (jelen esetben a *Cantica Cantorum*) kapcsán felmerülő kérdések tisztázásával és a fent említett arsok elsajátításával igazi litteratussá lettek. Ennek elengedhetetlen előfeltétele volt az a grammatikai alap, amelyet prozódia egészített ki. Ezért tárgyalja a jegyzetünk a didaktikai gyakorlatnak megfelelően először a grammatikai anyag-részt, a prozodiát, s ezek után a retorikát. A fentiek biztos tudása alapján kezdhettek hozzá a diákok a tulajdonképpeni „szakmai” ismeret, a dictamen anyagának elsajátításához, és a középkori naptár elkészítéséhez nélkülözhetetlen hűsvét számítás tárgyalásához.

A *Pedagógiai Múzeum* sorozatban megjelent szövegkiadás bevezető tanulmánya a fent említett tananyagrészek szövegtörténeti feldolgozása mellett tárgyalja azokat az ismereteket is, amelyek a jegyzet tartalmát alkotják. A tananyag tartalmi feldolgozása és a szövegösszehasonlítás kapcsán a diákjegyzet lehetséges mintaszövegeit is kutatja a szerző. Ennek a feldolgozásnak egyik eredménye, hogy biztosan megállapítható a jegyzet készítője. A kéziratot egy haladó fokon levő diák írta, vagy másolta egy, valószínűleg káptalani iskolában. Alsó fokon lehetetlen a grammatika oktatás PRISCIANUS alapján, és nem lehet feldolgozandó anyag-rész a rhetorica, az ars dictaminis és a computus. A másik lényeges eredmény, hogy kiadott szöveg alapján tanulmányozhatjuk egy XII. századi iskola tananyagát, a mit, miből mellett a hogyanra is következtethetünk. (Pl. az anyanyelvi magyarázat mód-szere.)

A tartalmi feldolgozás értékét növeli, hogy a szerző tisztázni kívánta a kézirat keletkezési helyét is. A nehézség óriási, hiszen a kódexben semmiféle utalás nincs a leírás helyére. Az a tény, hogy a kézirat

nyolc Árpád-házi király temetkezési helyét tartalmazza, XIII. sz.-i magyar királyi környezetű possessorra utal. A *Könyvszemle*ben megjelent tanulmányban részletesen ismerteti a szerző a leírás helyéről vallott nézeteket, kiegészítve az általa elvégzett paleográfiai, szövegtörténeti és tartalmi feldolgozás eredményével. Ennek alapján a szerző feltételezi az esetleges esztergomi eredetet. Meggyőzőbbnek látszik azonban a franciaországi származás. A dictamen részben szereplő „gratia Dei dictus abbas” mintafórmula Franciaországban a XII. sz.-ban már használatos, míg nálunk csak a XIII. sz.-ban jelenik meg, amikor a tankönyv már Magyarországon lehetett. Ezenkívül elgondolkodtató a Rhetorica ad Herennium szövegtörténeti feldolgozásából adódó eredmény is, ami mindenképpen francia mintapéldányt tételez fel. A kódex leírásának idején (XII. sz.) viszont név szerint ismerünk Párizsban tanuló magyar diákokat. Így a kódex lehetett a párizsi magyar diákok saját tankönyve vagy pedig magukkal hozták, és itthon, mint magisterek felhasználták saját iskolai munkájukban. Ez az iskola Esztergomban volt-e, erre minden kétséget kizáróan szinte lehetetlen felelni. A kézirat csak SCITOVSKÝ János vásárlásával került Esztergomba. Ezzel a problémával kapcsolatban hadd idézzük a szerzőt az 1961-es tanulmányából: „Akárhogy is áll a dolog: a XII. sz.-i európai művelődéstörténet értékes dokumentuma, jelentős emléke ez az esztergomi tankönyv.”

Ennek a magyarországi művelődéstörténet szempontjából is értékes kódexnek a tanulmányozását a fényképmásolatban való közreadás is meg akarta könnyíteni. Ezt a tényt is szeretnének olyan örömmel üdvözölni, mint a szövegkiadást és a feldolgozást, de a szinte olvashatatlan szöveg láttán azonban úgy érezzük, hogy ez a jelentős pedagógiai és művelődéstörténeti forrásunk megérdemelt volna egy technikailag is helytálló és ezáltal a célnak is megfelelő kiadást.

KÖRMENDY KINGA

Dán Róbert: Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon. (Humanizmus és reformáció 2.) Akadémiai Kiadó, Bp. 1973. 271 l.

DÁN Róbert könyve reneszánsz kori irodalom- és művelődéstörténetünknek egy mindaddig igen kevésbé ismert területével foglalkozik: a héber nyelvnek XVI. századi magyarországi ismeretével s a korabeli vallásos és világi eszmeáramlatokhoz való

viszonyával. Munkáját bátran nevezhetjük úttörő jellegűnek, hisz a „lingua primigenia” reneszánsz kori, hazai jelenlétének minden aspektusát figyelembe vevő, összefoglaló igényű tanulmány írására még kísérlet sem történt. Igaz, nem hiányoztak a részfeldolgozások, melyeknek anyagát a szerző használna aknázhatta ki (főként KOHN Sámuel, VENETIANER Lajos, KÁLLAY Kálmán, HARSÁNYI István tanulmányai), az európai és magyarországi összefüggések felvázolása, a téma rendszeres, átfogó vizsgálata azonban az előmunkálatok eredményeinek revidálását, sokszor átértékelését is megkívánta. DÁN Róbert könyvét e tekintetben is a korszak művelődéstörténetének egyik alapvető fontos-ságú tanulmányaként tarthatjuk számon.

A szerző a középkori „lingua sancta primigenia” magyarországi ismeretére vonatkozó néhány elszórt adat számbavételével kezdi vizsgálódását, s arra az eredményre jut, hogy első ízben a protestáns tudományosság hazai térfoglalása hozta meg a héber stúdiumok elterjedését. A protestáns kezdeményezés után a katolicizmus — főként a jezsuita kollégiumok tanterve — is figyelmet fordít a héber nyelv tanulására, így a XVI. század második felére művelődésünkben fontos helyet kapott a harmadik szent nyelv. Kár, hogy erre vonatkozó adataink hiányosak, szórványosak, s a mozaikdarabok nem mindig állnak össze egységes képpé. Így többek között a Nagyszombatban OLÁH Miklós által tervezett héber stúdium megvalósulásáról, tankönyveiről stb. semmit sem tudunk, ezt a kérdést DÁN Róbert is kénytelen nyitva hagyni (33. old.).

Joggal mutatja be a tanulmány az első hazai „homo trilingvis”-ként SYLVESTER Jánost, aki a kortársak előtt is szak tekintélynek számított mint a humanista filológiai tudós képviselője. A következő lépést a protestáns bibliafordítók tették meg, akik a *Vulgata* revidálása céljából használták az eredeti héber textust. SZÉKELY István és KÁROLYI Gáspár fontos eredményei mellett DÁN Róbert méltán fordít különös gondot a hebraista Méliusz Juhász Péter munkásságának bemutatására. A tanulmány egyik kiemelkedő eredményeként könyvelhetjük el a MÉLUSZRÓL írott fejezetet, mely a debreceni szuperintendens héber ismereteit és annak forrásait, európai összefüggéseit (Johannes FORSTER, BUGENHAGEN, MÜNSTER stb.) elemzi. Kiemelkedő filológiai teljesítmény a JÓZSEF rabbi ellen írt, elvesztett MÉLUSZ-vitairat rekonstrukciója és részletes elemzése, hisz ebből is a MÉLUSZ álláspontjának lényegét jelentő kettőség (az ószövetségi héber textusnak és a

postbiblikus kommentáriumadalomnak az éles szétválasztása) körvonalazódik.

A továbbiakban DUDITH András héber nyelvszemléletének elemzése következik, melyhez a függelékben közölt, STANCARÓ-hoz szóló levél az alapvető forrás. Ezt követik a BOGÁTI FAZEKAS Miklósról szóló fejezetek (X—XIII), melyekben végre tisztázódnak az első magyar antitrinitárius zsolotárfordító életrajzának eddig vitatott kérdései, főként az, hogy ilyen néven csak egy személyt tarthatunk számon. BOGÁTI ugyan nem tudott héberül, de a latinra fordított rabbinikus irodalmat jól ismerte, s e szövegek felhasználása őt a bibliai textus szabad értelmezése felé vezette, utat nyitva ezzel a szombatosok ideológiai fejlődése előtt.

DÁN Róbert könyve — irodalmi, művelődéstörténeti és ideológiatörténeti eredményein kívül — nem kevés könyvtörténeti tanulságot is tartalmaz. Igen értékesek azok az adatok, melyek a középkori magyar szerzetesrendek könyvtárainak héber anyagáról téjékoztatnak (pl. a pannonhalmi bencésekéről, 26. old.); a kéziratok héber kódexek és más orientáliák hazai jelenléte a kor művelődésének eddig kevés figyelemre méltatott színtöltje, további kutatásuk könyvtörténeti feladat. De ugyanezt elmondhatjuk a MÁTVÁS-féle Corvinából elszármaztatott hebraikákra is, melyek bizonyítják, hogy „a héber könyvek hazai jelenlétét nem volna helyes alábecsülnünk”. (29.) Hadd tegyük hozzá: XVI. század végi—XVII. század eleji könyvtárjegyzékeink vizsgálata még számos, eddig nem hasznosított tanulságot rejtett, s ez a hebraikákra is vonatkozik. Hogy csak egyetlen adatot említsünk: a pozsonyi jezsuita könyvtár 1639-es jegyzéke külön szakcsoportban (Hebraici) adja a viszonylag gazdag héber anyagot, mely természetesen XVI. századi műveket is tartalmaz.

Ezzel máris mondanivalónk következő pontját érintettük: DÁN Róbert könyve a magyar reneszánsz kori héber műveltség vizsgálatának szükségességét meggyőzően bizonyította, s ennek alapján az ilyen irányú kutatást a XVII. századra nézve is nélkülözhetetlennek látjuk. Mindenképp indokolt lenne egy PÉCHI Simon-monográfia elkészítése, de értékes szempontokkal gazdagíthatná a magyar barokk műveltségről kialakított képünket a jezsuita héber oktatás útjának felvázolása is. Maga PÁZMÁNY Péter is kiváló hebraista hírben állt, Girolamo BRUNELLI héber stúdiumát hallgatta Rómában.

DÁN Róbert könyvének gazdag filológiai és művelődéstörténeti anyaga, mértéktartó s mindig megalapozott értékelése

a további kutatáshoz is megfelelő alapot teremt, méltán várhatjuk tőle a munka folytatását, vizsgálódásainak a XVII. századra történő kiterjesztését.

BITSKEY ISTVÁN

Holl Béla: A kétszáz éves váci könyv (1772—1972). Bp. 1973. Magyar Helikon. 127 l. (Magyar Tipográfia, 4.)

Nem öncélú múltba fordulás, hanem gondosan végzett rövid számvetés a harmadik évszázad küszöbén: ebben összegezhető HOLL Béla bibliofil kiállítású könyvének legfőbb értelme. A váci nyomdászat megindulása évszám szerint egybeesik BESSENYEI fellépésének dátumával, a felvilágosodás irodalmának kezdetével, ami önmagában is sokatmondó: jelenti egyrészt a barokk világ hanyatlásának periódusát, de ugyanakkor előre mutat a francia forradalmat előkészítő polgári törekvések felé is. Két korszak határán állva, a HABSBERG-provinciává süllyesztett Magyarország egyik püspökvárosában nyomdát alapítani nem könnyű feladat, ha a vállalkozás nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is akar szólni.

A váci nyomdaalapítás nem akart átmeneti jelenség maradni: a magas rangú patrónusok által megrendelt kegyességi iratokat „püspöki könyvnyomtató műhely” gyanánt állította elő, világi nyomtatványaiiban azonban lehagyta ezt az epithéont és Vác szabad királyi város tipográfiajaként bocsátotta közre jó üzleti érzéssel megválasztott kiadványait. A váci nyomda érdeklődési köre széles skálát fogott át a középkortól a kortársi irodalomig, CSANÁDI Albert középkor végi költő himnuszaitól az *Énekes gyűjtemény* nagyszabású antológiájáig. Közben bőséges helyet kaptak a reneszánsz népkönyvek (*Salamon és Markalf*, 1795. stb.) és széphistóriák (*Árgirus*, 1793. stb.) ponyvafüzetei éppúgy, mint TEMESVÁRI Pelbárt *Stellarium*ának barokk kori átdolgozása TELEK Józseftől (1772).

Egyházi elkötelezettség és világi tendencia huzamos ideig keveredett a váci nyomda működésében, a „kényszerű” sokszínűség és a szimbiózis azonban már kezdetben sem jelentett lemondást a nyomdára jellemző profilról, mely egyértelműen tükrözte a haladó társadalmi eszmék iránti fogékonyságot. Különösen imponáló eredményekkel dicsekedhet a váci nyomdászat klasszikus aranykora, az első fél évszázad, mely elválaszthatatlanul forrt egybe AMBRO Ferenc Ignác és Máramarosi GOTTLIEB Antal nevével.

AMBRO és GOTTLIEB 1772-től 1822-ig terjedő működése alatt kap nyilvánosságot a váci könyvsajtó révén több emlékezetes mű, mint pl. a dialektikáig eljutott LEIBNIZ objektív idealista filozófiája (1775), CSOKONAI pompás nemesi szatírja, a *Dorottyá* (1804) és *Varázs-síp* címen a szabadkőműves eszméket magasztaló mozarti *Varázs-fuvola* teljes egészében, SEBESTYÉN László fordításában. A felsoroltak közül valamennyit megelőzve kellett volna említeni az első magyar szépirodalmi folyóiratot, az *Uránia*-t. Helyesen mutat rá HOLL Béla, hogy KÁRMÁN lapja már a kortársak szerint is egyszerre élvonalba emelte a váci nyomdát, s erre az előkelő szerepre nemcsak irodalomtörténetileg szolgált rá, hanem tipográfiailag is.

A minden újra érzékenyen felfigyelő GOTTLIEB, saját propagandaszövege szerint is, az akkor legmodernebbnek számító „ékes és díszes Basiliái betűkkel” szedette az *Uránia*-t, jóllehet technikaileg régtől fel volt szerelve fraktúr, antikva, görög és héber betűtípusokkal, barokk és rokokó fadúcokkal, fa- és rézmetszetek nyomására alkalmas felszerelésekkel. HOLL jellemzéséből nyilvánvaló, hogy AMBRO és GOTTLIEB korában a könyvnyomtatás még a régi értelemben vett *ars* volt, utódaik kezén azonban — a polgárosuló XIX. sz. világában — a könyvnyomtató művészetből könyvnyomtató ipar lett. Azzá kellett lennie a XIX—XX. sz. éleledő kapitalista versenyében, ha riválisainak nem akarta kiszolgáltatni magát.

A századforduló után a könyvkiadás mellett természetesen tömegigényként jelentkezett a hírlapnyomás, ezért a XX. sz. számszerűleg is felszaporodott váci nyomdái erre is berendezkedtek, míg a bibliofil igényeket egy másik vidéki műhely, a gyomai KNER-nyomda elégítette ki. Napjainkban egyetlen műhely működik Pest Megyei Nyomda néven, megváltozott profillal, meghatározott közigazgatási ipari és kultúrpolitikai feladatkörrel, és a hagyományosnak mondható kiadványok közül talán csak az eszperantó lapok előállítására járul továbbra is rá.

HOLL Béla a sokoldalú szakember biztonosságával kalauzolja végig olvasóit a váci könyvkultúra két évszázados történetén. Előadását példás tömörség, adatgazdagságában is élvezetes esszéstílus jellemzi. Jól követhető gondolatmenetét színesen és tanulságosan szemlélteti a könyv nagy hányadát kitevő, gazdag képanyag. SZÁNTÓ Tibor képszerkesztői munkája nem egyszerű illusztrációja HOLL szövegének: önálló kompozíció az esztétikus és a forrásértékű dokumentumok megbecsülése jegyében. (Kár hogy többszínű nyomat nem

díszíti sehol a könyvet.) Vác város Tanácsa tudományos értékű, minden tekintetben színvonalas munka támogatásával tette emlékezetessé az évfordulót.

V. KOVÁCS SÁNDOR

A ma könyve — a könyv holnapja. Békéscsaba 1973.

1972 májusában Országos Könyvészeti Tanácskozást rendeztek Békéscsabán a Megyei Tanács, a megye művelődési intézményei, a Magyar Írók Szövetsége és a nagy hagyományú nyomdász szakszervezet összefogásában. Ugyanekkor A Szép Magyar Könyv kiállítását a Munkácsy Mihály Múzeumban nyitották meg. A Nemzetközi Könyv és az Olvasó néperért mozgalom jegyében összehívott konferencia anyagát a magyar könyvnyomtatás 500 éves évfordulójának tiszteletére a KNER nyomda gondozásában jelentették meg. A karcsú, elegáns, kis fekete kötet a KNER Imre-féle klasszikus hagyomány tipográfiai erőnyeit és mintáit őrzi; PETŐCZ Károly üzemvezető, művészeti szerkesztő mesterségbeli tudását dicséri. A tanácskozás ünnepélyességét tükröző nyugodt kiegyensúlyozottsággal hömpölygő sorok egységét talán csak a gondosan kiválasztott VÖRÖSMARTY-, COMENIUS- és KNER-idézetek olykor kissé ritmustalan megoldása töri meg.

A kneri életmű ma is termékeny elevenségét azonban nemcsak az alkalmi kiadvány külső megjelenésének formajegyei jelzik: az előadók és felszólalók majd mind-egyike ebből a gazdag tárházból merített, amikor mai könyvművészetünk gondjairól szólt.

Mert az ünnepélyes alkalmon, a szép hagyományok megidézésén túl a tanácskozás résztvevői a magyar könyvkiadás egészének jelenségeit és problémáit megfogalmazták. A ma könyve — a könyv holnapja írták címül és mottóként, mert mint KASS János fogalmazta: „... a kor felelős a jövőért is.”

Ez a felelősség a holnap könyvéért, a holnap olvasójáért adta meg a tanácskozás alaphangnemtét. „A könyv nem tértől és időtől függetlenül készül, hanem meghatározott társadalom meghatározott olvasóköziségének. Ezt a társadalmat, ezt az olvasóközöniséget célszerű és illik megismerni” — mondotta BENCSIK István, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtájkára kiállítási megnyitójában. Így az elért eredmények számbavétele mellett a tennivalókat sorolta a tervező és nyomda-

igazgató LENGYEL Lajos, a festő KASS János, az író TÜSKÉS Tibor és KÓNYA Lajos, a könyvtárigazgató HAVASI Zoltán, a kiadói igazgató NEMES Béla, a könyvkereskedő VARGA Sándor. Természetesnek látszik az is, hogy a régi vitában, az írásbeliség jövőjét illetően nem adhattak igazat MC LUHENNEK, hanem éppen ellenkezőleg, a vizualitás igényének gyors növekedésében a könyvnek, illusztrációnak kiemelkedő szerepét szántak (KASS, HAVASI). KASS János előadásának ezt a címet is adta: A vizuel térhódítása a könyvművészetben. És ha túlzásnak is tűnik TÜSKÉS Tibor egyik játékos megállapítása: „A kép nélküli, a képtelen könyv önmagában képtelenség”, kétségtelen, hogy könyvkiadási gyakorlatunkban az illusztráció mind nagyobb teret nyer. Ennek bázisa az a sokat méltatott illusztrátor és grafikus nemzedék, amelynek egyik legeredetibb és legtöbbet foglalkoztatott tagja maga KASS is. Ugyanakkor többen arra is figyelmeztetnek, vajon a zártságból eredően nem fenyeget-e az epigonizmus, a módorosság veszélye, illetve nem érezhető ez már ma is legjobban grafikusaink munkásságában?

Az illusztráció és a szép könyvtest, a betűk, síkok, burkolók harmóniájának jelentősége a képzőművészeti nevelésben, kulturáltságban vitathatatlan. A szép könyv egyik legfontosabb kritériumának általában csak a maradéktalan és hűséges irodalomközvetítést szokás számon kérni. LENGYEL Lajos szavai szerint: „A tipográfia mikor tölti be feladatát? A tipográfia ne ígérjen értékesebbet a valóságnál, formáljon mindenkor kulturáltan, az értékes szellemi tartalomhoz méltóan.” — Azt kell hinnünk, hogy ma már ez alapvető követelmény, amelyen túl a könyv mint esztétikai objektum közízlésünk egyik alakító tényezője lehet. Ennek az esztétikai ízlésvilágnak az ellentmondásairól szólt TÜSKÉS Tibor, amikor arra figyelmeztetett, hogy gyönyörű, kiválóan megoldott gyerekkönyveink mellett az ifjúságnak szánt kiadványokról ez már korántsem mondható el. Ifjúsági és egyéb vegyes képeslapjaink, magazinjaink grafikai anyaga pedig bizony igen-igen silány. A közönség ízlésének alakításában, művészeti nevelésében és a könyvművészet előrelendítésében nagy szerep juthatna a kritikának. Az illusztráció, ill. a kiadványok művészi megjelenésének bírálata azonban meglehetősen ritka. TÜSKÉS Tibor mellett VARGA Sándor és mások is sürgetik a mind irodalom-, mind képzőművészeti ítéseink által mostohán kezelt elemzéseket és bírálatokat. NEMES Béla még önálló orgánum indítását is javasolná, változásokat a könyvművészeti versenyek szervezetében — de mindenekelőtt „közös

könyvművészeti műhelyre van szükség” — írja. Az írók és az alkotók tájékoztatását, ill. aktívabb bevonását a könyvtervezésbe kérte írórtársai nevében is TÜSKÉS Tibor; BENCsik István pedig a következőket mondotta: „... a jövőben, ha lehet, igyekezzenek meghittebb kapcsolatot kiépíteni korunk jelentős költőivel, íróival, művészeivel, tudósaival. Nyomdánk munkája, nagyrészt szervezési okok miatt, az utóbbi évtizedekben elszemélytelenedett. Még a kiadók műszaki osztályai is csak elvétve tárgyalkalnak az alkotókkal, a nyomdáknak pedig a technikai feladatok végrehajtása folyik. Jó lenne, ha kialakulnának olyan műhelyek, amelyekben együtt tőpörögnek, terveznek, határoznak mindazok, akik egy-egy szép könyv létrehozását személyes ügyüknek érzik.”

Könyvkiadási, nyomdai életünk alfája és omegája az a technikai bázis, amelyre az előadók minduntalan kénytelenek visszatérni. Érthetően a két tervezőművész, LENGYEL és KASS érzik belülről a legsürgetőbb tennivalókat. De ez a technikai bázis az alapja az Olvasó népért mozgalom további kiteljesedésének, az olvasó és szép sorozatok, az ún. tömegkönyvek nagyobb számának (VARGA Sándor). A közművelődés és közműveltség ügye mellett ez tudományos életünk, eredményeink egyik pillére, mert a könyv — HAVASI Zoltán szavával — munkaeszköz. „Munkaeszközet naponta, mindenesetre gyakran használom; jó minőséget igénylek. Jó minőséget a használhatóságot tekintve, szerkezetben, arányokban, apparátusban... jó minőséget a könyv anyagában is.” Ugyanakkor ő vetette fel a könyv személyiségformáló erejét is: „... felgyorsult ritmusú életünkben egyre ritkábban tudunk erőt venni az elmélyedő, önismeretet fejlesztő olvasásra szükséges magányhoz... Kell a magányos órák összegező és érzelmevilágunkat feltöltő feszültsége és nyugalma... , hogy megújhódva, befogadásra és alkotásra készen lépünk a közösség szféráiba.”

A könyv szépsége lehet tehát az a nemes célszerűség, amely használhatóságát tartja a legfontosabb fokmérőnek. Ennek a funkcionálisnak a törvényszerűségét KASS így fogalmazta meg: „A jövő nem a művészet és az ipar patriarchális kapcsolataira épül, hanem a tudatos programmal és céllal rendelkező tervezőcsoportok együttműködésének eredményeire.”

Mégis hinnünk kell, hogy a könyv ebben a jövőben is egyaránt jelenti majd munkánkban a biztos társat és magányos óráink termő igézetét.

VOIT KRISZTINA

Faragó Lászlóné—Haraszthy Gyula: Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusai. Használati útmutató. Bp. 1972. 177 l.

Nemzeti könyvtárunk első katalógusa a MÁTRAY Gábortól 1849-ben kezdeményezett és BARNÁ FERDINÁND meg társai munkája révén 1869-től készült betűrendes cédulakatalógus, az ún. müncheni katalógus volt. FITZ József és munkatársa, GÖRIUPF Alis 1936-ban reformálta meg az időközben elavult katalógust: ekkor tért át a könyvtár a nemzetközi cédulaméretre, az ETO alkalmazására, az adréma rendszerű sokszorosítására.

Időközben, különösen 1923 és 1951 között, a korábbi néhány különgyűjteményhez (hírlaptár, kéziratgyűjtemény stb.) a különleges dokumentumokat gyűjtő és őrző táruk egész sora fejlődött ki: zeneműtár, régi nyomtatványok tára, plakát- és kisnyomtatványtár, térképtár, színház-történeti társ, zárolt kiadványok tára, mikrofilmtár. Ezek mind létrehozták a maguk sajátos nyilvántartási rendszerüket, katalógusukat. Közöttük eligazodni hovatovább nemcsak a könyvtár gyűjteményeiben búvárkodó kutatóknak, de maguknak a könyvtárosoknak is elég nehéz. Bár a korábbi ösztönös fejlődés az ötvenes évektől a katalógusok tudatos, tervszerű fejlesztése és szervesen egymásba kapcsolódó részekből összegeződő katalógusrendszer felé tolódott el, ezt a rendszert ideje volt már írásban rögzíteni. Ezt végezte el ez a kiadvány, elsősorban a használóknak, a kutatóknak szánt gyakorlati útmutatás céljaival, egyszerűsítve azonban a könyvtárosoknak is, a történetileg kialakult helyzet megismerésére, valamint az ebből következő továbbfejlesztés lehetőségeinek kidolgozására.

A szerzők feladatuknak kifogástalanul eleget tettek. A bevezetőben a katalógust és az ETO rendszerét általában ismertetik, majd sorra veszik az OSZK katalógusait. Itt-ott, némi, talán nem is fölösleges ismétlésekkel tárgyalják — azonosan fölépített szerkezetben — a könyvtár egy-egy katalógusát. Először a belső használatú, majd az olvasói betűrendes katalógusokat („narrans”, „szürke” stb.), a régi münchenit is és a sorozatit. Utána a szakkatalógusokat, köztük a müncheni repertóriumot.

Ezt követik a táruk és különgyűjtemények katalógusai. A hírlaptárnak szolgálati és olvasói betűrendes, szerkesztői, földrajzi, szak- és folyóiratcikk (azaz repertórium) katalógusa van. Kár, hogy ez utóbbi leírásból nem derül ki összefüggése a Magyar Folyóiratok Repertóriumával úgy, amint másutt (14. p.) helyesen összevetik a könyvtári betűrendes nagykatalógust a Magyar Nemzeti Bibliográfiával, s

megállapítják ez utóbbi többletét. Jó volna tudni, a folyóiratcikk betűrendes katalógusa azonos-e a Magyar Folyóiratok Repertóriumával; több-e, kevesebb-e; azt is, milyen szempontok alapján választotta ki a földolgozott „három fővárosi lapot” (amikor legalább négy országos lapunk van) s így tovább.

Főként a szakkutatóknak nélkülözhetetlen a már felsorolt különgyűjtemények nyilvántartásainak részletes bemutatása. Végül a különféle központi katalógusok, valamint a Könyvtártudományi és Módszertani Központ katalógusai egészítik ki az összeállítást. Betűrendes bibliográfiát kapunk — célszerűbb lett volna időrendben adni — az OSZK nyomtatott és sokszorosított kötetkatalógusairól. A könyveske gyakorlati használhatóságát növelik a mutatók: a táruk betűrendjében a katalógusok, valamint a betűrendes tárgymutató. Függelékül a cirillről latinra való átírási táblázatos összeállítást adja, továbbá angol, német és orosz kivonatot közöl a könyv.

A xerox-rota technika legjobb színvonalán, 750 példányban előállított kiadvány célját ugyan jól szolgálja, mégis azt hisszük, ez esetben célszerűbb lett volna nagyobb példányszámban, nyomtatva, praktikus zsebkönyv alakban megjelentetni, hogy a kutatók minél nagyobb számban megvásárolhassák, és nagyobb nehézség nélkül maguknál hordhassák, valahányszor az OSZK-ba indulnak.

PÉTER LÁSZLÓ

Donati, Lamberto: Bibliografia della miniatura. I—II. Firenze 1972. Leo S. Olschki 1211 l. (Biblioteca di Bibliografia Italiana LXIX.)

E nagy, kétkötetes miniatúra-bibliográfia anyaga és rendszere érdekes tanulsókat nyújt, ha összevetjük a közelmúltban megjelent vagy folyamatosan megjelenő ikonográfiai lexikonokkal (J. F. ROIG: *Iconografía de los Santos*. Barcelona 1950; L. RÉAU: *Iconographie de l'art chrétien*. Paris 1955—59; G. SCHILLER: *Iconographie der christlichen Kunst*, Gütersloh 1966-tól; H. AURENHAMMER: *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Wien 1959-től; főleg E. KIRSCHBAUM—W. BRAUNFELS: *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Rom-Freiburg—Basel—Wien 1968-tól, eddig 5 kötet).

DONATI bibliográfiája — mint azt a bevezető is hangsúlyozza — tulajdonképpen a szerző miniatúra-kutatásainak mel-

lékterméke. A tőle távolabb eső területek szakértőivel való konzultáció, anyagkiegészítés és -rendszerezés hozta azután létre az impozáns köteteket.

A könyv kilenc fejezetre oszlik. Az első rész az általános miniatúra-irodalmat sorolja fel („Generali”) tekintet nélkül az egyes iskolákra, korszakokra és témákra, a szerzők alfabetikus sorrendjében. A tételek sem itt, sem a többi csoportban nem kaptak sorszámot. Ez az első, csupán mintegy 100 címet felölelő csoport (a két kötetben kb. 27 000 tételt találunk!) némi elemző értékeléssel talán beolvasható lett volna a következő csoportokba, amelyek élén ugyancsak általános művek állnak.

Harmadikként a bibliográfia egyik legjobban használható része következik: a művészi iskolák, festőműhelyek szerint csoportosított irodalom. Az elsődleges tagolási elv itt az országok, nyelv- vagy etnikai közösségek (örmény, héber), szerzetesrendek abc-sorrendje. Az ország stb. neve mellett csillag hívja fel a figyelmet, ha az anyag bősége a főcsoporton belül még más tagolási szempont alkalmazását is megengedte (időrend, tartományok, városok, kolostorok). — Ugyancsak hálásan fogadja a kutató a „Miniatori” című, mintegy 120 lapnyi fejezetet, ahol már egyedül a művészek névsora is hasznos segédlet, a rájuk vonatkozó újabb irodalom összegyűjtése pedig nagy fáradsággal járna, főleg ami a THIEME—BECKER vagy BRADLEY óg jelent meg (*A Dictionary of Miniaturists ...* New York 1887—1889). — A következő csoport (*Soggetti*-témák) találkozik leginkább az ikonográfiai lexikonok célkitűzéseivel, ill. az ezekben már felsorolt irodalommal. Ebben a csoportban kapott helyet a szentek ikonográfiája is, részben a szent neve alatt, részben a nagy abc-rendbe besorolt *Ritratto* (arckép, képmás) címszó után kezdődő új abc-ben. Már magában is kissé zavaró a két lelőhely, de sokszor a besorolás elve is. Uralkodók esetében még indokoltnak tartható az ábrázolásnak az „arckép” címszóba való besorolása, de pl. *Szt. Márk* evangélista esetében már aligha. Több nevet hiába kerestünk, így az irodalmi vonatkozásaiban is fontos OSZVALD (OSWALD)-ot. Nagy könyvnyelbbséget jelent viszont a kutatónak, hogy a fontosabb művek is külön rendszót kaptak, így AUGUSTINUS alatt nemcsak a szentet ábrázoló miniatúrákra, hanem az ÁGOSTON műveit tartalmazó fontosabb illuminált kódexekre vonatkozó irodalmat is megtaláljuk. A személyeken kívül műfajok, fogalmak, szimbólumok szerepelnek még címszóként. Hiányokat persze itt is fel lehet fedezni, de ezen a téren valamiféle ideális, minden elképzelhető kutatási terü-

letet figyelembe vevő teljességet úgysem lehetne elérni. Hogy valamely téma meglétéről vagy hiányáról meggyőződünk, tanácsos azonban a VI. *Varia* csoport abc-jét is fellapozni, mert a két csoport határai elmosódnak, s az is előfordul, hogy egy címet több helyen is megtalálunk.

A többi fejezet elrendezési elve egyértelmű: VII. *Collezioni*: a gyűjteményekre vonatkozó irodalom. Itt kaptak helyet az illuminált kódexek katalógusai is; VIII. *Titolari*: személyek vagy intézmények, akik számára a kódex készült; IX. *Esposizioni*: kiállítási katalógusok.

DONATI bibliográfiája kitűnő segítség e tudományág művelői számára. Bizonyos témacsoportokban szinte egyedüli segítség, másutt pedig ikonográfiai lexikonok kiegészítéseként használhatjuk.

VÍZKELETY ANDRÁS

Polska bibliografia prawnicza. Bibliographie juridique polonaise. 1964—1969. Tom. 1—2. (VIII—IX.) Pod red. E. CZAHÓRSKI, opracowanie: I. KUCZYŃSKA—J. ZACZKIEWICZOWA. Warszawa 1973. Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. 1135 p.

A lengyel jogi bibliográfiai irodalom jelentős hagyományokra tekinthet vissza. S. SULIGOVSKY, R. LONGCHAMPS, DE BERIER, St. LOZA, A. MILLER bibliográfiai a lengyel jogi irodalmat a XIX. század kezdetétől fogva dolgozták fel. A felszabadulást megelőző időkről egyes kísérletektől (az 1929., 1938—1944. évek) eltekintve részletes bibliográfiai feldolgozások biztosítják a tájékoztatást.

A felszabadulást követő időszak anyagának feldolgozását e hagyományokhoz kapcsolódva, a Lengyel Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézete vállalta magára. Az Intézet a felszabadulás utáni lengyel jogi irodalomról szóló bibliográfiai sorozatának kiadását az 1962. évvel kezdte meg. A sorozat első három kötet¹ az 1944—1959. évek anyagát, a 4—5. kötet pedig az 1960—1964. évek anyagát tette közzé. Ezt a gyűjtést két kiegészítő kötet teszi teljessé. A 6. kötet az 1944—1964. évek között megjelent és a külföldi munkákról szóló recenziókat, s az időszak „Vegyes” anyagát tartalmazza, a 7. kötet pedig az 1944—1964-es évek névmutatója. Most a bibliográfiai anyag közzététele folytatódott, s a 8—9. kötet az 1965—1969.

¹ Ismertetést ad róla a *Jogtudományi Közöny* 1966. 284—286.

évi anyagot tette közzé. A munka első szava szerint folyamatban van az 1965–1969. évek szerzői névmutatójának összeállítása is.

A teljesség igényével összeállított bibliográfia két kötetben 178 belföldi folyóirat anyagát dolgozza fel. Összesen 16 096 tételt tartalmaz (tételest jogi kiadványok, könyvek, folyóirati vagy keretművekben közzétett tanulmányok, recenziók stb.). A francia nyelvű bevezetés mellett a munka minden felvett adatról, az eredeti cím mellett francia nyelvű címfordítást is közöl. Az anyagot 24 fejezetben csoportosítja, az egyes csoportokon belül további részletes és hierarchikusan is tagolt alosztás biztosítja az áttekintést. A rendszeres mutató minden csoport, alcsoport stb. elnevezését francia nyelven is közli.

A szerkesztők általában a korábbi kötetek feldolgozási módszereit alkalmazták. A terjedelem korlátozása végett néhány ésszerűsítéssel is éltek.

Csak hosszabb gyakorlat ellenőrizheti a bibliográfia adatainak teljességét és pontosságát. A szerkesztés tudatában volt feladatának s annak, hogy ilyen vállalkozás meg nem ismétélhető. A mienképp jóval kisebb mértékű, de valójában mégis bizonyos nyelvi elszigeteltséget áthidalják a francia nyelvű címfordítások és magyarázó részek. Ezzel a lengyel jogi bibliográfiai sorozat minden érdeklődő számára, az ország határain túl is alapvető információs eszköz.

A gépi adatkezelési lehetőségeknek a jogtudomány területén való alkalmazása elé tornyosuló akadályok, csak hosszabb szervezőmunkával küzdhetők le. A jogi irodalmi tájékoztatás addig csak a hagyományos eszközökkel előállított bibliográfiák alapján történhetik. A „kézműves” módszerekkel szemben a gépi adattárolás és előállítás lehetősége lényeges változást jelenthet. Mindaddig, amíg ezt meg nem oldják, a hagyományos módszerekkel előállított bibliográfiának kell az adatgyűjtés, rendezés és az adatszolgáltatás feladatát ellátni. A gyakorlati szakembernek és a kutatóknak az íróasztalára vitt adattár: a bibliográfia jelentőségét tehát nem veszítette el. Ez a körülmény még jobban megvilágítja a lengyel jogi bibliográfiai sorozat jelentőségét.

NAGY LAJOS

Književnosti narodnosti Vojvodine 1945–1972. Kulturno-prosvetna zajednica Vojvodine I. Biblioteka Matice Srpske. Novi Sad—Beograd 1973. 174 lap

A Vajdaság négy nemzetisége, a magyar, a szlovák, a román és a ruszin irodalmának

seregszemléje ez a jó bevezető tanulmányokkal ellátott bibliográfiai összeállítás. A kötet célját Božidar KOVAČEK így határozta meg: „A különböző kultúrák egyenrangú fejlődésének legfontosabb feltétele (...) a kölcsönös megismerés, a közeledés és a kölcsönös hatások teljes lehetőségének biztosítása.” Ezt mozdítja elő ez a kötet, amelynek az egyes nemzetiségi irodalmakról írott vázlatai jól példázzák a nemzetiségek anyanyelvű művelődésének virágzását a mai Jugoszlávia keretei között. Tegyük ehhez hozzá, hogy e bevezető írói (BÁNYAI János, JÁN MAKAN, ION BĂLAN, DJURA LATJAK) az újvidéki egyetemen is működnek, s így közvetlen tapasztalataik vannak az anyanyelvi irodalom (történetírás) problémáiról. A bibliográfiaikat összeállító Marija ČURČIĆ az önálló kiadványokat tartalmazó jegyzékben 415 tételes magyar, 63 tételes szlovák, 41 tételes román, valamint 38 tételes ruszin jegyzéket közöl. E jegyzék azonban csak az első kiadásokat tartalmazza, s ehhez még hozzá kell adnunk az irodalmi-kulturális folyóiratokat (melyek listáját Milana BRKICKI állította össze), ezek kitűnő szervezői a nemzetiségi kulturális életnek. A kötet célszerűségét növeli az a tény, hogy a bevezető tanulmányok az anyanyelven és szerb-horvátul jelentek meg, továbbá a művek címét is ilyen módon közlik a szerkesztők. A használhatóság mellett szól, hogy az egyes címeírások a mű műfajának megnevezésével bővülnek, s ez még jobb bepillantást enged a kiadói politikába. Pl. sokat mond, hogy 1969–70-ben tíz számottevő regényt adott ki a Fórum Könyvkiadó: a jugoszláviai magyar regény soha nem tapasztalt virágzásának dokumentuma ez. Az egész kötet — szerkesztésileg, tartalmilag — csak elismerésünket válthatja ki: a több nemzetiségű Vajdaság sokszínű kulturális életét bizonyítja, melynek értéke éppen abban rejlik, hogy e nemzetiségek szabadon élhetnek a kultúra terén biztosított jogaikkal.

FRIED ISTVÁN

Slavica na Universitě J. E. Purkyně v Brně. Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosofická fakulta 187. Brno, 1973. 304.

Csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk a brnói egyetem kiadványáról, amely a bölcsészeti kar egyes tanszékeinek munkáját mutatja be, számolva a filológiai (nyelvészeti), az irodalomtudományi, a történelmi és a művészeti „intézetek”-katedrák helyzetéről, oktatói és tudományos

feladatairól. A kötet külön érdekessége a mintegy 114 oldalas *Medailony*-fejezet. Ebben ábc-sorrendben a brnói egyetem jelenlegi és egykori oktatóinak rövid tudományos életrajzát olvashatjuk, alapos bibliográfiával, illetve az oktató (a tudós) működéséről szóló irodalommal együtt. Akkor tudjuk értékelni igazán ezt a fejezetet, ha megemlítjük, hogy — többek között — Bohuslav HAVRÁNEK, a jeles nyelvész, Josef HRABÁK, irodalomtörténész, Roman Oszipovics JAKOBSON, Josef KABRDA turkológus, Josef MACŮREK, a keletközép-európai historiográfia jelentős egyénisége, Richard PRAŽÁK, a kitűnő cseh hungarológus részletes, tudománytörténeti szempontból is izgalmas bio-bibliográfiai adatait látjuk egybegyűjtve. A brnói egyetem „ki kicsodája” nemcsak a szlavisztikai kutatás brnói helyzetét világítja meg, hanem az egyetemes cseh és tágabb értelemben a közép-európai művelődés egy fontos műhelyébe is elvezet.

Ezt a bio-bibliográfiai részt pompásan egészíti ki az egyes tanszékekről készült beszámoló. Hadd emeljük ki a Richard PRAŽÁK tollával fogalmazott *Hungaristika* c. két oldalas fejtegetést, amely hű beszámolója a hungarisztikai kabinetben folyó nagyon színvonalas, tudományos munkának. Főleg a felvilágosodás (illetve cseh viszonylatban: a nemzeti ébredés) korszakából adtak ki érdekes dolgozatokat, monográfiákat, de mindannyiunkat érdekelheti *A csehszlovák hungarisztika 1966—*

68. költi bibliográfiája c. kötet is, amely 1971-ben jelent meg. Tudomásunk szerint — Richard PRAŽÁK szerkesztésében — a további esztendőök földolgozása is megtörtént, és az anyag megszerkesztve kiadásra készen áll.

A hungarisztikai kabinet a balkanisztikaival van összekapcsolva, s ez bizonyos értelemben jogosnak tetszik, hiszen a szerb és a román irodalom-történelem nehezen választható el a magyartól. A balkanisztika területén a magyar történelemmel is foglalkozó MACŮREK professzor munkái emelkednek ki. A csehszlovák balkanisztika 1966—68. évi, illetve az 1969—71. évi bibliográfiája is megjelent már, s innen olvashatók ki a tekintélyt parancsoló eredmények.

Érdekességképpen említtük, hogy a művészeti tanszékek közül a színháztudomány és a filmesztétikai (filmtudományi) és fölhívta már magára a figyelmet az 1970-ben megjelent *Otázky divadla a filmu* (A színház és a film kérdései) című kötettel.

Mindent egybevetve örömmel lapozgatunk az izléses illusztrációkkal gazdag kötetben, s arra gondoltunk, hogy milyen jó volna, ha a magyar egyetemek is kiadnának ehhez hasonló köteteket, ilyen alapos bio-bibliográfiai adalékokkal. A magyar egyetemek tudományossága is elért már olyan eredményeket, hogy indokolt lenne művelőiről többet tudnunk.

FRIED ISTVÁN

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Agócs András

A kézirat nyomdába érkezett: 1975. II. 13. — Terjedelem: 10,5 A/5 iv
75.1454 Akadémiai Nyomda, Budapest. — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Havasi Zoltán</i> : Könyvtári kutatások és a Magyar Könyvszemle a felszabadulás után	1
<i>Ecseidy Judit</i> : A gyulafehérvári fejedelmi nyomda eredete	9
<i>Bitskey István—Kovács Béla</i> : A pozsonyi jezsuita kollégium XVII. századi könyvtára és a Pázmány-hagyaték	25
<i>Botka Ferenc</i> : A magyar irodalomtudományi szakbibliográfia kérdései	38

KÖZLEMÉNYEK

<i>Boronkai, Iván</i> : Textkritisches zu Johannes Vitéz. (Rede vor dem päpstlichen Legaten Prag 1454.)	45
<i>Mészáros István</i> : Nyomtatott tankönyv a XV. század végi sárospataki iskolában	50
<i>Boda Miklós</i> : A Trident-előtti egyházvédő irodalom jelentős képviselőjének műve Oláh Miklós könyvtárában	59
<i>Tóth István</i> : Egykorú kiadatlan levél Balassi Bálint elbűjosásáról	61
<i>V. Kovács Sándor</i> : Könyvek és könyvjegyzékek a XVI. századból	66
<i>Kathona Géza</i> : M. Caspar Cholius: Disputatio Medica de Morbo Ungarico. (Basileae 1607.)	71
<i>Dán Róbert</i> : Péchi Simon két könyvbejegyzése	73
<i>M. Kondor Viktória</i> : Adalékok az első világháború alatti sajtó- és cenzúratörténethez	75
<i>Markovits György</i> : Egy rövidletű folyóiratról (Új Föld 1927)	82

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Borsa Gedeon—Hervay Ferenc</i> : Pótlások és kiigazítások a „Régi Magyarországi Nyomtatványok” (RMNy) első kötetéhez. I—II.	85
<i>May István</i> : Pótlás a Régi Magyar Könyvtárhoz	92
<i>V. Kovács Sándor</i> : Hungarica Strigoniensia (Bél Mátyás bibliográfiai jegyzetei)	92

FIGYELŐ

<i>V. Windisch Éva</i> : Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei VI. (1972)	98
<i>Borsa Gedeon</i> : Markos Béla (1893—1974)	102
<i>Haiman György</i> : Erdélyi féniks — Misztótfalusi Kis Miklós öröksége	103
<i>Kókay György</i> : Bessenyei folyóiratának eredeti példánya az Országos Széchényi Könyvtárban	104
<i>k. gy.</i> : A Pécsi Egyetemi Könyvtár jubileumi ünnepeiei	105
A XVIII. századi kutatás és régi könyvtári gyűjteményeink	106

SZEMLE

<i>Botka Ferenc</i> : Magyar szocialista irodalom oroszul 1921—1945. Bp. 1973. (<i>B. Juhász Erzsébet</i>)	108
<i>Vizkelety András</i> : Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in ungarischen Bibliotheken. Bd. II. Bp. 1973. (<i>Szabó Flóris</i>)	109
<i>Mészáros István</i> : A XII. századi esztergomi diákjegyzet. Bp. 1973. (<i>Körmendy Kinga</i>)	110
<i>Dán Róbert</i> : Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon. Bp. 1973. (<i>Bitskey István</i>)	111
<i>Holl Béla</i> : A kétszáz éves váci könyv. (1772—1972). Bp. 1973. (<i>V. Kovács Sándor</i>)	112
A ma könyve — a könyv holnapja. (Békéscsaba 1973.) (<i>Voit Krisztina</i>)	113
<i>Faragó Lászlóné—Haraszthy Gyula</i> : Országos Széchényi Könyvtár katalógusai. Bp. 1972. (<i>Péter László</i>)	115
<i>Donati, Lambert</i> : Bibliografia della miniatura I—II. Firenze 1972. (<i>Vizkelety András</i>)	115
<i>Polska bibliografia prawnicza 1964—1969. I—II. Warszawa 1973. (Nagy Lajos)</i>	116
A vajdasági nemzetiségek irodalma. Književnosti narodnosti Vojvodine 1945—1972. Novi Sad—Beograd 1973. (<i>Fried István</i>)	117
<i>Slavica na Universitě J. E. Purkyně v Brně. Brno 1973. (Fried István)</i>	117

TABLE DES MATIÈRES

<i>Zoltán Havasi</i> : Les recherches de bibliothèque et la Magyar Könyvszemle (Revue du Livre Hongroise) après la libération	1
<i>Judit Ecsedy</i> : L'origine de l'imprimerie princière de Gyulaféhérvár	9
<i>István Bitskey—Béla Kovács</i> : La bibliothèque du collège des jésuites de Pozsony (Bratislava) au XVII ^e siècle et le legs de Pázmány	25
<i>Ferenc Botka</i> : Les problèmes de la bibliographie spéciale de la science littéraire hongroise	38

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Iván Boronkai</i> : Textkritisches zu Johannes Vitéz. (Rede vor den päpstlichen Legaten, Prag 1454.)	45
<i>István Mészáros</i> : Un manuel scolaire imprimé, à l'école de Sárospatak, à la fin du XV ^e siècle	50
<i>Miklós Boda</i> : L'oeuvre d'un représentant important de la littérature apologétique d'avant Tridente à la bibliothèque de Miklós Oláh	59
<i>István Tóth</i> : Une lettre inédite contemporaine sur la pègrination de Bálint Balassi	61
<i>Sándor V. Kovács</i> : Livres et listes de livres du XVI ^e siècle	66
<i>Géza Kathona</i> : M. Caspar Cholius: Disputatio Medica de Morbo Ungarico (Basileae 1607.)	71
<i>Róbert Dán</i> : Deux gloses de Simon Pécsi	73
<i>Viktória M. Kondor</i> : Contributions à l'histoire de la presse et de la censure durant la première guerre mondiale	75
<i>Györgyi Markovits</i> : Sur une revue de courte durée (Új Föld 1927)	82

ANCIENS IMPRIMÉS HONGROISE

<i>Gedeon Borsa—Ferenc Hervay</i> : Suppléments et corrections au premier volume des «Impressions anciennes de la Hongrie» I—II	85
<i>István May</i> : Supplément à la Bibliothèque Hongroise Ancienne	92
<i>Sándor V. Kovács</i> : Hungarica Strigoniensia (Les notes bibliographiques de Mátyás Bél)	92

CHRONIQUE

<i>Éva V. Windisch</i> : Les Annales de la Bibliothèque de l'Université de Budapest, vol. VI (1972)	98
<i>Gedeon Borsa</i> : Béla Markos (1893—1974)	102
<i>György Haiman</i> : Phénix de Transylvanie — l'héritage de Miklós Misztótfalusi Kis	103
<i>György Kókay</i> : Un exemplaire original de la revue de Bessenyei à la Bibliothèque Nationale Széchényi	104
<i>k. gy.</i> : Les fêtes d'anniversaire de la Bibliothèque de l'Université de Pécs	105
Le recherche du XVIII ^e siècle et nos collections de bibliothèque anciennes	106

REVUE

<i>Ferenc Botka</i> : Magyar szocialista irodalom oroszul 1921—1945. (La littérature socialiste hongroise en russe 1921—1945.) Bp. 1973. (<i>Erzsébet B. Juhász</i>)	108
<i>András Vizkelety</i> : Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in ungarischen Bibliotheken. Bd. II. Bp. 1973. (<i>Flóris Szabó</i>)	109
<i>István Mészáros</i> : A XII. századi esztergomi diákjegyzet. (Une note scolaire d'Esztergom provenant du XII ^e siècle.) Bp. 1973. (<i>Kánga Körmeny</i>)	110
<i>Róbert Dán</i> : Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon. (L'humanisme, la réforme, l'antitrinitarisme et la langue hébraïque en Hongrie.) (Bp. 1973. (<i>István Bitskey</i>))	111
<i>Béla Holl</i> : A 200 éves váci könyv. (Le deuxième centenaire du livre de Vác (1772—1972).) Bp. 1973. (<i>Sándor V. Kovács</i>)	112
A ma könyve — a könyv holnapja. (Le livre d'aujourd'hui — le demain du livre.) (Békéscsaba 1973.) (<i>Kristina Voit</i>)	113
<i>Művelődési Bizottság—Gyula Haraszthy</i> : Az Országos Széchényi Könyvtár Kataló-	